

האסטרטגיה הוורודה המנצחת: הגורמים להצלחת

המאבק הלהט"בי לשוויון זכויות

עבודה במסגרת הקורס "אתגרים לדמוקרטיה המודרנית"

מרצה: ד"ר אודי זומר

מגיש: רוברט דן ינוביץ'

סמסטר א', תשע"ה

10 בדצמבר 2012

תמצית

בעשורים האחרונים מתחולל בישראל מהפך של ממש. לסביות, הומואים, טרנסגינדרים וביסקסואלים (להלן: להט"ב) הגיעו לשורה של הישגים במאבקם לשוויון זכויות, על אף גודלו הקטן של המיעוט הלהט"בי וייצוגו השולי בבית המחוקקים. חוקרים שונים הצביעו על מגוון סיבות להצלחתו של מיעוט זה, אך טרם הוצע מודל מקיף המסביר את מנגנון הפעולה של כלל הגורמים שהובילו למהפכה הלהט"בית.

במחקר זה אני מנסה לברר את הגורמים להצלחת המאבק הלהט"בי לשוויון זכויות מתוך תפיסה שאפשר להסיק ממקרה קיצון זה אמת כללית שאותה ניתן יהיה להחיל על מאבקים של מיעוטים להכרה ולשוויון. במסגרת המחקר בדקתי את קשרי הגומלין בין הגורמים השונים, תוך התמקדות במוסדות קהילת הלהט"ב, אשר אותם זיהיתי כגורם המקורי שהתניע את המאבק הלהט"בי לשוויון זכויות.

ניתוח הנתונים חושף את מנגנון הפעולה שהביא להצלחתה של המהפכה הלהט"בית. מנגנון זה הותנע על ידי מוסדות קהילת הלהט"ב, אשר השכילו ליישם אסטרטגיה יעילה המבוססת לא רק על פעילות פוליטית ישירה מול רשויות המדינה, אלא גם (ובעיקר) כלפי הציבור הכללי. במסגרת המחקר פירטתי את דרכי הפעולה בהם הצליחו מוסדות הקהילה להשפיע על דעת הקהל ולהפעיל מכלול של גורמים שיצרו "אפקט כדור שלג" שמעצים את פעולת המנגנון.

הגעתי לכלל מסקנה כי הצלחתה של המהפכה הלהט"בית לשוויון זכויות נעוצה ביכולתו – בעבר ובהווה – של המיעוט הלהט"בי הקטן לסחוף אחריו את הציבור הישראלי ולרתום אותו לקידום מטרותיו. בחינת המקרה הלהט"בי חושפת בפנינו נוסחה כללית ביחסי רוב-מיעוט: הצלחתו של מיעוט לזכות בשוויון זכויות והישגים במישור המשפטי-חוקי בחברה דמוקרטית תלויה, בין היתר, ביכולתו של המיעוט לשכנע את הרוב לתמוך במאבקו.

הקדמה

לסביות, הומוסקסואלים, טרנסג'נדרים וביסקסואלים (להלן: להט"ב) מהווים קבוצת מיעוט בחברה הישראלית הסובלת מהפלייה המעוגנת בחוק (Gross, 2001). לפי הערכות שונות מהווים להט"ב פחות מ-10% מהאוכלוסייה הכללית. סקר שנערך לאחרונה בארה"ב חושף כי שיעורם של המזהים את עצמם כלהט"ב הינו 3.5% בממוצע (Gates & Newport, 2013).

המיעוט הלהט"בי חולל בישראל מהפכה של ממש בארבעת העשורים האחרונים. ציבור זה סבל מאפליה חוקית בכל מישורי החיים כתוצאה מבורות ודעות קדומות. מרבית אלו שבחרו לממש את זהותם הלהט"בית עשו זאת בהיחבא מחשש לסנקציות חברתיות. מציאות עגומה זו משתקפת היטב בכתבת התחקיר המרתקת, "מחתרת על הטיילת", המעניקה הצצה ייחודית לחייהם של להט"ב בשנות ה-60 ולתפיסתם בעיני התקשורת בעת ההיא (אבנרי, 1962).

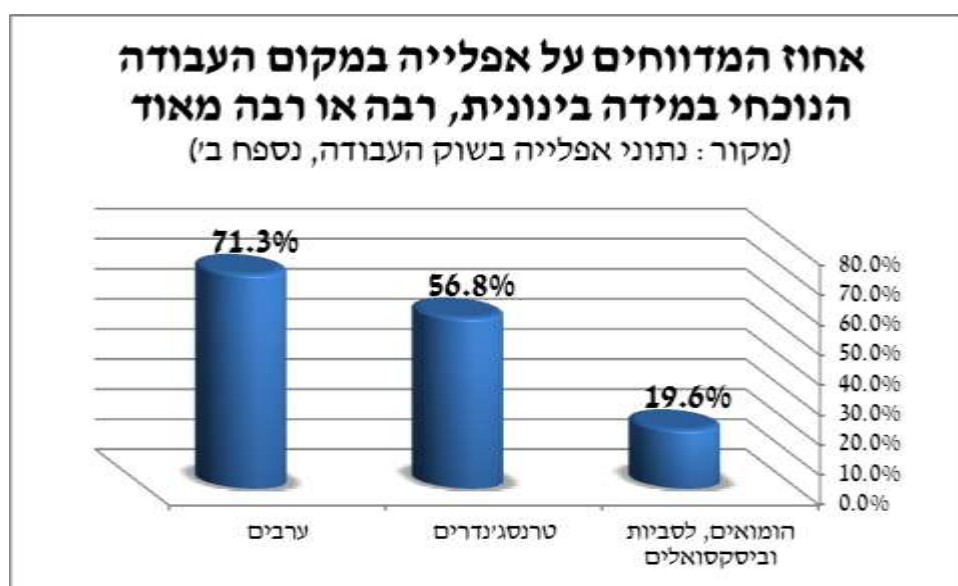
כיום המצב שונה בתכלית. שורה מאבקים משפטיים הביאו לשוויון זכויות במגוון תחומים, כאשר איסור אפליית להט"ב עוגן במספר חוקים (ראה נספח ג'). סקר שבוצע לאחרונה מצביע על כך שרוב הציבור בישראל תומך בלהט"ב: 70% מהישראלים תומכים בחקיקה שתכיר בשוויון זכויות מלא לזכויות חד-מיניים ואילו 59% מהציבור תומכים בנישואים חד-מיניים (ליאור, 2013).

למרות שיעורם הנמוך של להט"ב בחברה הישראלית, הצליח מיעוט קטן זה להגיע להישגים מרשימים במאבקו לשוויון זכויות. עד שנת 1988 הוגדרו יחסי מין בין גברים בישראל עבירה פלילית בחוק העונשין, אולם משנה זו ועד ימינו רשמה קהילת הלהט"ב לזכותה 42 הישגים משפטיים שונים שהכירו בשוויון זכויות ללהט"ב (ראה נספח ג'). הישגים אלו מצטברים והולכים בקצב גובר, וכיום אף גורמים מסורתיים המזוהים עם הימין ושוללים נישואים חד-מיניים מגלים אמפתיה למצוקות חברי הקהילה ומתנגדים לאפליית להט"בים בשל על רקע נטייה מינית וזהות מגדר (ליאור, 2013).

אמנם מרביתם של ההישגים מקורם בפסיקה של בתי המשפט, אך בשנים האחרונות גדל שיעורם של ההישגים שמקורם בהחלטות פנימיות ובתקנות שיוזמים גורמים שונים המשתייכים לרשות המבצעת ושל ההישגים שמקורם בחקיקה ראשית בכנסת (ראה נספח ג'). עם זאת יש לציין כי הקהילה עדיין לא השיג שוויון זכויות מלא וגם כיום מתנהלים מאבקים סביב מספר נושאים: פונדקאות ליחידים וזוגות חד-מיניים בישראל, נישואים חד-מיניים ו/או נישואים אזרחיים, הפלייה במתן תרומות דם על ידי שירותי הדם של מגן דוד אדום, רישום המגדר (ולא המין הביולוגי) בתעודת הזהות, הקלות בתהליך לשינוי מין לטרנסג'נדרים וכן מאבקים חוזרים ונשנים

על תקצוב שוויוני (למשל, במקרה של הבית הפתוח לגאווה וסובלנות בירושלים) ועל ההיתרים לקיים את מצעדי הגאווה בירושלים ובערים נוספות. עם זאת, בהשוואה לנקודת הפתיחה, ניכר שקהילת הלהט"ב הצליחה לרשום לזכותה הישגים רבים מאוד בפרק זמן קצר יחסית, ועל כן לטעמי ניתן לכנות תהליך זה בצדק "מהפכה ורודה".

זוהי אינה מהפכה רק במונחים מוחלטים (כמות ההישגים בפרק הזמן, וביחס לנקודת הפתיחה) כי אם גם באופן יחסי, ביחס למיעוטים אחרים בישראל. לשם השוואה, ניתן לראות מנתוני משרד הכלכלה כי מצבו של המיעוט הלהט"בי טוב יותר משל המיעוט הערבי, וזאת על אף שהערבים מהווים כ-20% מאזרחי ישראל וייצוגם הפוליטי גדול לאין שיעור מייצוגם של להט"ב. כיום ישנם 10 ח"כים ערבים בכנסת ורק ח"כ להט"ב אחד מחוץ לארון (השני בתולדות הכנסת).

מבלי להידרש לפער המשמעותי בין מצב אפלייתם של טרנסגינדרים לעומת עמיתיהם ההומואים, הלסביות והביסקסואלים, ניכר ממצאים אלו כי מצבם של להט"ב טוב משמעותית ביחס למיעוט הערבי. נהיר וברור כי קיימים הבדלים רבים בין המיעוט הערבי למיעוט הלהט"בי שעשויים לגרום לפער זה, אך הנתונים ממחישים כי שורת ההישגים שנחלה קהילת הלהט"ב היא בגדר מהפכה של ממש, הן יחסית למיעוטים אחרים והן באופן מוחלט ביחס למצבה הראשוני. אני סבור כי הבנה טובה יותר של הגורמים הייחודיים למהפכה הלהט"בית עשויה לסייע לקבוצות מיעוט נוספות במאבקן לשוויון זכויות, ומכאן חשיבותו.

רקע תיאורטי

סקר ספרות

אוכלוסיית הלהט"ב היא אחד הנושאים הנחקרים ביותר בשנים האחרונות. המחקרים הרבים מאירים את צדדיה השונים של הקהילה, עוסקים בייצוגה בתרבות ובאומנות, חושפים את עמדותיהם של הציבור ושל עובדי הציבור כלפי הלהט"ב ומציעים תכניות פעולה שונות לשיפור מעמדם ומצבם של הלהט"ב בישראל. אף על פי כן, קיימים מעט מאוד מחקרים העוסקים במנגנון הפעולה שהניע את המהפכה הלהט"בית בישראל. הספרות המחקרית הקיימת מצביעה על מגוון רחב של גורמים שתורמו במישרין או בעקיפין למאבק הלהט"בי: המהפכה החוקתית, העלית הלהט"בית, התקשורת ודעת הקהל, מגמת הליברליזציה בישראל ומוסדות קהילת הלהט"ב.

ביטון מצביעה על תרומתה של המהפכה החוקתית (ובעיקר חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו) לקידום שוויון זכויות ללהט"ב (ביטון, 2002). משפטנים נוספים ניתחו את השפעת המהפכה החוקתית והתבססות השיח הליברלי והקווירי על מגמות בפסיקה שתומכות בשוויון זכויות ללהט"ב (הראל, 1998; יונאי וספיבק, 1999; הראל, 2002; טמיר, 2000; גרוס, 2003).

גורם נוסף הוא חדירת השיח הליברלי לתרבות בישראל. פוגל-בזאוי מסבירה כי לאורך השנים "עברה החברה הישראלית תהליך של ליברליזציה כלכלית ופוליטית ביחד עם תהליכי דמוקרטיזציה", וכי "תהליכים אלו, אותם ניתן לכנות תהליכי האינדיווידואליזציה הכלכלית, התרבותית והמוסדית של החברה הישראלית, יצרו עבור הפרט מעגלים נרחבים של אוטונומיה ושל 'הגדרה עצמית', המאפשרים לו להחליט על גורלו, תוך העמדת צרכיו ורצונותיו במרכז הסדר החברתי". פוגל-בזאוי טוענת כי "תהליכים אלו גם העצימו קבוצות רבות (הומוסקסואלים, מזרחיים, דתיים, חרדים, נכים ואף במידה מסוימת, ערבים אזרחי מדינת ישראל), וקירבו אותם – במידה כזו או אחרת – למוקדי הכוח של המדינה ושל החברה" (פוגל-בזאוי, 2005).

מחקרים אלו, הגם שהם מצביעים על תופעות ומגמות שקיומן אינן מוטל בספק, אינם מסבירים את המכניקה של השינוי שהיא ייחודית לקהילת הלהט"ב. התגברות השיח הליברלי והמהפכה החוקתית אכן הרימו תרומה למאבק הלהט"בי, אך מדובר במגמות רקע, שהשפיעו על כל המיעוטים בישראל ואינם מייחדים את קהילת הלהט"ב. התקשורת, מצידה, מושפעת גם היא ממגמות אלו ומההישגים עצמם, אך יש לראות בה גורם מתווך המשקף את עמדות הציבור לכל הפחות ולכל היותר גורם מעצים בתהליך ששורשיו נעוצים בגורם אחר.

עמית קמה עסק בהרחבה במגמות הסיקור התקשורתית של הלהט"ב וההשפעה של התקשורת על עמדות הציבור אודות הלהט"ב מחד, ועל השפעת תדמית הלהט"ב בציבור על סיקור התקשורת מאידך. קמה מסביר כיצד עד שלהי שנות השמונים של המאה העשרים נדחקו הומואים ולסביות

לשולי החברה. קמה טוען כי הכחדתן הסמלית של הלסביות מהמרחב הציבורי נבעה מיחס המבטל את קיומן כליל ושלפיו הן איימו פחות על שלמות המרקם חברתי. קמה מציע מספר הסברים להדרת הומוסקסואלים מהחברה והייצוג התרבותי: התייחסות לפרקטיקה המינית בין גברים כעבירה מוסרית וכהפרעה נפשית המצריכה טיפול; האיום מפני העונש הקבוע בחוק כנגד משכב-זכר (הגם שלא נאכף); האתוס הצינוני שטיפח את הקדימות של הכלל על פני צרכי הפרטים; הקניית ערך חיובי לגבריות השרירנית של הצבר (בניגוד לסטריאוטיפ ההומוסקסואלי); ערכם הרב של הילודה והמשפחתיות בחיי הפרט והכלל. קמה מצביע על שני אירועים המסמנים לדעתו את נקודת המפנה בין "עידן ההיעדר" ל"עידן הנוכחות": ביטול האיסור על משכב-זכר בחוק העונשין (1988) והישיבה הראשונה של ועדת המשנה למניעת אפליה בשל נטייה מינית בכנסת (1993). הוא מציע שלושה גורמים עיקריים לתהליכי החדירה של לסביות והומואים מן השוליים הבלתי-נקראים של החברה הישראלית אל ליבו של המרחב הציבורי: התגייסות חברי הקהילה (בדגש על פניות של מוסדות הקהילה למוסדות התקשורת הן במחאה על פרסומים פוגעניים והן בדרישה לשיפור הסיקור ואופני הייצוג שלהם); יציאה מהארון של הומואים ולסביות; התעניינות גוברת והולכת של התקשורת בנושאים סנסציוניים (קמה, 2001).

קמה מיטיב לזהות שני מנגנונים מרכזיים בניתוחו את גורם היציאה מהארון. הראשון הוא ההשפעה של התקשורת על דעת הקהל והשימוש שנעשה בה על ידי מוסדות הקהילה במאבקם: "היציאה הפומבית מהארון נתפסת כאמצעי במאבק לשוויון ולכן, הבאת סיפוריהם האישיים של פעילים אל קידמת הבמה הציבורית משמשת כלי טקטי לשם השגת יעדים פוליטיים בעזרת גיוס דעת-קהל אוהדת". קמה ממשיך ומפרט: "ההשתתפות בשיח התקשורתי נתפסת כאסטרטגיה פוליטית - ככל שמספרם של הלסביות והומואים הפומביים, הנמנים על 'הזרם המרכזי' של החברה הישראלית, עולה - כך מעוצבת תמונת עולמם של היושבים בצמתי ההכרעות (מחוקקים, שופטים, אנשי התקשורת וכו') באופנים פחות סטריאוטיפיים" (קמה, 2001 : 64).

מגמה נוספת שקמה מצביע עליה היא שתהליך היציאה מהארון פועל ככדור שלג: "היציאה הפומבית מהארון של פרטים מסוימים ללא השלכות שליליות בוטות מקלה על אחרים בהחלטתם לבצע זאת". קמה טוען כי בין הגורמים להתגברות מגמת היציאה מהארון נמנים "ביטולן של ההגבלות המבניות, והפחתת עוצמתן של הסנקציות החברתיות" (קמה, 2001 : 64).

עם זאת יש להבחין כי הגורמים שמציין קמה נחלקים למעשה לשני סוגים: גורמים מעצימים וגורמים מקוריים. היציאה מהארון והתעניינות התקשורת הם גורמים הנובעים מהסיקור התקשורתי עצמו (וממשיכים להעצים אותו), בעוד פעילות מוסדות הקהילה היא גורם חיצוני למערכת שלא נבע (לפחות בתחילתו) משיפור תדמית הקהילה בתקשורת.

בשונה מקמה, ישנם אחרים הסבורים כי העלית להט"ב בית שאוחזת במוקדי כוח בתקשורת הישראלית מכתובה סדר יום אוהד כלפי להט"ב. פרופ' דן כספי טוען כי "התקשורת הארצית בתל-אביב וסביבתה היתה לאחד ממעוזי התעסוקה, וגם מוקד העוצמה, של הקהילה ההומו-לסבית" (כספי, 2009). לדבריו מצטרף עמיר שטען כי "לאחרונה הפכה קבוצה של הומואים ולסביות מקבוצת מיעוט שנאבקות על זכויותיה לקבוצת לחץ המנסה להשתלט על חלקים בתקשורת ובתרבות הישראלית - ולהשליט בהן 'תרבות הומוסקסואלית'" ומסביר את השיטה: "יש הומוסקסואלים, שתפסו עמדות מפתח בתקשורת, ומנצלים את מעמדם כדי לקדם עיתונאים ואמנים שהם הומוסקסואלים" (עמיר, 1998). רק לאחרונה פורסמה כתבה המפרטת רשימה של "25 ההומואים והלסביות המשפיעים בתקשורת" אשר "ממוקמים בעמדות מפתח ומנסחים את סדר היום התקשורתי" (חסון, 2014). בולטותם של להט"בים בעמדות מפתח בעקבות יציאתם מהארון התאפשרה הודות לאותם מנגנונים שעליהם הצביע קמה, ועל כן יש לראות בעלית הלהט"בית גורם מעצים לתהליך, אשר מושפע מגורמים אחרים.

מקצת החוקרים התייחס לפעילותם מוסדות הקהילה ולתרומתם לתהליך השינוי. המוסד המוביל והדומיננטי עד ראשית שנות האלפיים היה האגודה לשמירת זכויות הפרט (להלן: האגודה). בהקשר זה ראויים לציון עבודותיהם של תדמור, לוצאטו, ויונאי. עבודתו של תדמור עוסקת בשנותיה הראשונות של האגודה, אולם היא מתמקדת בדינמיקה הפנים-ארגונית ולא בתרומתה להישגי הקהילה ברבות הימים (תדמור, 2014).

דיאנה לוצאטו, שהתלוותה לאגודה במשך שנה תמימה, ערכה ניתוח אנתרופולוגי מרתק של הארגון. לוצאטו סבורה כי למרות כישלונה של האגודה להביא להישגים של ממש במישור הפוליטי בתקופתה, הרי שיש לה תפקיד פנים-קהילתי חשוב. לוצאטו טוענת כי "כוחה של האגודה הוא בכך שהיא ממלאת את אותם התפקידים הנמצאים בארצות אחרות בתחומה של תת-התרבות, החל מהספקת דרכי סוציאליזציה לתוך הקהילה ההומוסקסואלית עד להספקת אידיאולוגיה המאפשרת לסוטה להתמודד טוב יותר עם בעיות של דימוי עצמי נמוך וקושי בקבלת עצמו כהומוסקסואל", שכן החוקרים "מדגישים בעיקר את חיוניותה של תת-התרבות במילוי פונקציות אלו. בארץ, בהיעדר תת-תרבות מפותחת, עולה חשיבותה של האגודה במילוי אותם תפקידים. למעשה גם הפעילות במישור הציבורי מספקת הגדרות מצב המכוונות לא רק לציבור הרחב אלא גם לסוטה עצמו, אם כי הדבר נעשה באופן בלתי מודע, ולכן היא משרתת תפקיד כלפי כלל הציבור ההומוסקסואלי. תפקיד זה הינו סמוי וכאמור, הרבה הומוסקסואלים מתנגדים לחלק מפעילות זו. לאור האמור לעיל, הצלחה בהשגת מטרות מוצהרות הינה פחות חיונית היות

שעצם השימוש באותה ההגדרה ממלא פונקציה כלפי הציבור המיוצג, לדוגמא, על ידי העברה האשמה מההומוסקסואלים לחברה" (לוצאטו, 1984 : 93).

יובל יונאי מצביע על הקשר בין פעילותה הפוליטית והחברתית הפנים-קהילתית של האגודה לבין ההישגים בחקיקה ובפסיקה. לאחר שיונאי מראה כיצד התיאוריות מקובלות העוסקות בהשפעת החברה על המשפט נכשלות להסביר את השתלשלות האירועים במקרה של קהילת הלהט"ב בישראל, הוא מציע לאמץ גישה הנקראת "ניתוח שחקנים-רשתות" (Actor-Network Analysis) של ברוננו לאטור ומישל קאלון. לפי גישה זו כדי שתיאוריה מדעית (ולטענת יונאי גם הצעת חוק) תתקבל על היוזם לצבור תמיכה בגילוייו ובפרשנותו לגבי הממצאים. לשם כך עליו להצליח ב"מבחני כוח", כלומר: עליו להצליח להדוף טענות המערערות על תפיסתו. הוא עושה זאת בעזרת "בעלי ברית", אשר בצורה זו או אחרת נותנים תוקף לקביעותיו (יונאי, 1998 : 565-566). יונאי מדגיש כי "המונח 'בעל-ברית' קצת מטעה, כיוון שהוא מרמז כביכול לבני אדם בעלי אינטרסים ומטרות פוליטיות", ומסביר כי "כל מה שאפשר לגייס כדי לשכנע קולגות, כולל נימוקים רעיוניים, יכול לשמש בעל-ברית במונח זה" (שם : 568). יונאי טוען כי כאשר ביצעה האגודה תכנון אסטרטגי וגייסה את בני הברית הנכונים היא הצליחה במאבק הפוליטי (שם : 574).

גם קמה רומז לתרומתה של האגודה, בהקשר לפעולתה מול התקשורת, מבלי לציין את האגודה במפורש (קמה, 2001 : 64). מחקר אמריקאי הראה כי היכרות אישית עם להט"בים משפיעה על עמדות הציבור בנושא זכויות להט"ב (Barth & Parry, 2009) וחוקרים ישראלים הצביעו על כך שפעילות חינוך והסברה לתלמידים וסטודנטים בנושא להט"ב משפיעה על עמדותיהם כלפי להט"ב (רכטמן, 2002 ; אשד-לביא, 2013). חוש"ן - חינוך ושינוי, ארגון החינוך וההסברה של קהילה הלהט"ב בישראל (לשעבר: שירות ההרצאות של האגודה), ערך ב-2012 מחקר בקרב 488 תלמידים בכיתות ט'-י"א שבדק את כיצד הפעילויות שהוא מקיים במערכת החינוך משפיעות על שינוי עמדות בקרב התלמידים. תוצאות המחקר, שהתפרסמו השנה, הצביעו על שינוי לחיוב בעמדות כלפי להט"ב (Eick et al, 2015).

לסיכום, הספרות האקדמית שעוסקת בנושא המחקר אכן מאירה זוויות מסוימות של המהפכה הלהט"בית, אך אינה מציעה מודל מקיף הקושר כלל הגורמים המוצעים לבין ההישגים במישור החוקי-משפטי. מטרת העבודה היא לענות על הפער הקיים בספרות בנושא זה.

מאפיינים ייחודיים

אם ברצוננו להבין את המנגנון הפעולה שאפשר את המהפכה הלהט"בית עלינו למקד את תשומת הלב לאותם גורמים בתהליך המייחדים אוכלוסייה זו. בפרק זה אנסה לסקור בקצרה את מאפייניה הייחודיים של קהילת הלהט"ב ואת האופן שבו עיצבו את מוסדות קהילת הלהט"ב ודפוסי פעולתם. אחד המכשולים בדרך לאפיין את אוכלוסיית הלהט"ב הוא הצורך להגדיר אותה באופן ברור. הומואים, לסביות וביסקסואלים שונים מהטרנסקסואלים בכך שהם בעלי נטייה מינית גם/רק לבני מינם, בעוד טרנסג'נדרים הם בעלי זהות מגדרית שונה מזה של רוב בני מינם שהם ציסג'נדרים. עם זאת, המיניות האנושים מורכבת ממספר משתנים בלתי תלויים הכוללים זהות מגדרית, התנהגות מגדרית, משיכה מינית, התנהגות מינית ומשיכה רגשית. בנוסף, גם אם נדמיין כי קיים ציר של נטייה מינית שעל קצהו האחד מצויים הומוסקסואלים ובקצהו השני מצויים הטרנסקסואלים הרי שכל הרצף שביניהם מאוכלס בביסקסואלים בעלי מידה שונה של נטייה לכל אחד משני הצדדים. באותו האופן גם מגדר אינו משתנה דיכוטומי אלא בכל אדם תמהיל שונה של גבריות ונשיות. קושי נוסף בהגדרת גבולות אוכלוסיית הלהט"ב הוא בכך שרבים מחבריה מסתירים את זהותם הלהט"בית ו/או מתכחשים לה, כך שקשה לאמוד במדויק את מספרם או ללמוד על דעותיהם. כיום קיימת מחלוקת בקרב גורמים שונים בקהילה האם היא כוללת גם פאן-סקסואליים, פולי-אמורים, אינטרסקס, ג'נדרקווירים וא-מיניים (זאק, 2012).

על אף הקושי להגדיר במדויק את גבולותיה וממדיה של הקהילה כאמור, קיימים שני מאפיינים מרכזיים המייחדים קהילה זו ומעצבים אותה. המאפיין הראשון הוא השקיפות. לנטייה מינית אין צבע, אין ריח ואין מבטא, שכן מעצם הגדרתה הוא קשורה בזהות וברגשות ועל כן היא שקופה למראה. מאפיין נוסף הוא העובדה שלהט"בים נולדים בתוך משפחות הטרנו-נורמטיביות, מה שיוצר מצב בו הם אינם חולקים זהות להט"בית עם הוריהם (יונאי, 1998 : 544-545).

שני מאפיינים אלו גוררים מספר השלכות חברתיות. ההשפעה הראשונה היא חברות הטרנו-נורמטיבי. מכיוון שלהט"בים גדלים ומתחנכים בתוך משפחות ומסגרות חינוכיות הטרנו-נורמטיביות הם סופגים בתהליך חינוכם את התפיסות החברתיות השליליות כלפי להט"ב. הסתירה שנוצרת בין תפיסת הפרט את עצמו לבין הסטריאוטיפ המקובל גוררת תופעה המכונה להט"בופיה מופנמת. להט"בופיה מופנמת עשויה לגרום לתופעות של דיכאון, הדחקה, הכחשה, שנאה עצמית ואובדנות. החשש מפני סנקציות חברתיות (אמתיות או מדומות) מביא לכך שרבים בוחרים להסתיר את זהותם הלהט"בית ובוחרים לחיות בארון. רק מקצת הלהט"בים בוחרים לחשוף את זהותם בפומבי ולצאת מהארון (Russell, 2006).

נושא זה עולה גם במחקרה של לוצאטו: "הנושא 'התנהגות נשית' מלווה בהתייחסות אמביוולנטית ורגשות סותרים. אותו אדם מסוגל לדבר בזלזול על 'הומואים נשיים' ולאמץ בעצמו התנהגויות נשיות בהזדמנויות מסוימות" (לוצאטו, 1984 : 22).

לוצאטו מסבירה כי "הומוסקסואלים חיים בקונפליקט מתמיד בין השאיפה לאמץ את ערכי החברה בה 'גבריות' נחשבת לערך עליון, לרצון להביא את התנגדותם לחברה השלטת המקפחת אותם, על ידי אימוץ התנהגויות הסותרות את הערכים הדומיננטיים, למשל התנהגות נשית. בתת-התרבות ההומוסקסואלית מתקיימים בו זמנית תהליך של רפרודוקציה של ערכי החברה ושל התנגדות להם. כך, לדוגמא, הומוסקסואל הרוצה להעליב הומוסקסואל אחר ישתמש באותו הלקסיקון בו משתמשים הטרוסקסואלים הרוצים להעליב הומוסקסואלים. ישנו גם ניסיון לדה-סטיגמטיזציה על ידי יצירת קטגוריות משנה: כך הומוסקסואל נשי משויך לקטגוריה שונה משל הומוסקסואל גברי" (לוצאטו, 1984 : 11).

לוצאטו מסבירה כי הומופוביה מופנמת משפיעה אף על אופיים של מוסדות הקהילה: "פעילי האגודה מפנימים במידה מסוימת סטריאוטיפים חברתיים", שכן "הומוסקסואלים נוטים לקבל תפיסות חברתיות, לפחות בחלקן. הם מכחישים זאת ברמה מודעת אך במצבים מסוימים הדבר בא לידי ביטוי" (לוצאטו, 1984 : 36).

ההשלכות החברתיות שתוארו לעיל (הומופוביה מופנמת ותופעת "הארון") משפיעות בתורן על דפוסי הפעולה של הקהילה כקולקטיב ועל האופן שבו שהפרטים מתייחסים להשתייכותם לקולקטיב זה. מכיוון שמרבית הלהט"ב עברו אינדוקטרינציה טרו-נורמטיבית במקרה הטוב או אנטי-להט"בית במובהק במקרה הפחות טוב, גם מבין אלו המזהים את עצמם כלהט"ב ישנם רבים המתנגדים לעצם שיוכם ל"קהילה" ומתנגדים נחרצות לקיומם של מוסדות הקהילה או לדפוסי פעולתם. לוצאטו מעידה כי "ציבור ההומוסקסואלים אינו תומך בכל הפעילויות המתבצעות במישור הציבורי" (לוצאטו, 1984 : 10).

את מידת הקשר בין הפרטים לקהילה אני מציע להציג באמצעות שורה של מעגלים קונצנטריים. במעגל החיצוני ביותר מצויים להט"בים שאינם מוכנים להודות בפני עצמם שהם להט"בים; במעגל השני מצויים להט"בים בארון שאין להם כלל קשר או מגע עם להט"בים אחרים; במעגל השלישי מצויים להט"בים בארון שמקיימים קשר וירטואלי עם להט"ב אחרים (למשל: באמצעות חדרי צ'ט או פורומים באינטרנט); במעגל הרביעי מצויים להט"בים בארון שפוקדים מדי פעם אירועים המוקדשים ללהט"ב (כגון: מועדוני לילה או פאבים) או פוגשים להט"בים אחרים באופן דיסקרטי (למשל: במסגרת קבוצות תמיכה או ארגון נוער גאה); במעגל החמישי מצויים להט"בים שיצאו מהארון; במעגל השישי מצויים להט"בים הפעילים במוסדות הקהילה; במעגל השביעי

מצויים קברניטי קהילת הלהט"ב. ככל שהפרט הלהט"בי מתקדם לכיוון מרכז המעגל הוא נתון לפעילותם של סוכני חברות באופן משפיע ועמוק יותר, והדבר משפיע על תפיסותיו כלפי מוסדות הקהילה ומידת הזדהותו עם מטרותיהם. כך נוצר מצב אבסורדי בו להט"בים רבים מתנגדים לשיטות הפעולה ולמדיניות של קברניטי הקהילה, שכן אלו הראשונים עדיין שרויים במעין "תודעה כוזבת", כתוצאה מחברות הטרו-נורמטיבי ואימוץ אידיאולוגיה להט"ב בופובית. קהילת הלהט"ב היא כאמור, אוסף של פרטים – יותר מאשר "קהילה" במובנה המסורתי – שחלקם בחרו להתאגד באמצעות הקמת מוסדות במטרה לקדם את האינטרסים המשותפים שלהם.

תוצאה נוספת של שקיפותם של להט"בים היא יכולתם להשתלב בחברה הישראלית ובשוק העבודה לאורך השנים מבלי לחשוף את זהותם הלהט"בית. מחד זהו חיסרון כי שקיפותם של הלהט"ב במרחב הציבורי אפשרה לציבור להתעלם ממיעוט זה ומצרכיו, ואף קמה הסביר כיצד היותו של מיעוט זה שקוף פגע בסיקור התקשורת שלו בראשית הדרך. מאידך מהווה שקיפות זו יתרון כי היא אפשרה ללהט"בים רבים שהיו בארון להשתלב בשוק העבודה, כולל איוש עמדות מפתח במוקדי הכוח וההשפעה של החברה הישראלית: בפוליטיקה, בתקשורת, במערכת המשפט, בחינוך ובאקדמיה. ברבות הימים, כאשר החלו רבים מהלהט"בים לצאת מהארון, יכלו אותם להט"בים מובילים להפעיל את השפעתם כדי להוביל לשינוי מדיניות למען להט"ב ולהשתלב בהנהגת מוסדות הקהילה. דוגמה לכך היא מאבקו של פרופ' עוזי אבן, שיצא מהארון בכנסת בעת שכהן כראש החוג לכימיה באוניברסיטת תל-אביב והביא לכך שהמדיניות המפלה בצה"ל וכוחות הביטחון כלפי להט"ב תבוטל (יונאי, 1998 : 556).

לסיכום, ניתן לומר שמאפייניה הייחודיים של קהילת הלהט"ב אילצו את מוסדות הקהילה להתמודד עם אתגרים שונים (גבולות הקהילה והגדרתה שנויים במחלוקת; "התנגדות מבית" של להט"ב בשל להט"ב בופוביה מופנמת; קושי רב יותר לבצע חברות פוליטי לחברי הקהילה ולהקים מוסדות; היעדרות מהשיח הציבורי וסיקור שלילי בכלי התקשורת בשל שקיפות זהות הלהט"בית ותופעת הארון). מנגד, מאפיינים ייחודיים אלו גם העניקו להם הזדמנויות מיוחדות – כגון להט"בים במוקדי ההשפעה – שלא היו מנת חלקם של מייעוטים אחרים שמהם נבצר מלכתחילה לחדור לתוך מוקדי הכוח ומרכזי קבלת ההחלטות בחברה הישראלית.

איסוף הנתונים

משהוברר אופייה הייחודי של קהילת הלהט"ב בישראל, ובפני אילו אתגרים והזדמנויות העמידו אותה מאפיינים אלו, אגש כעת לסקירת האסטרטגיה שנקטו מוסדות הקהילה.

הארגון הראשון למען להט"ב בישראל היה האגודה לשמירת זכויות הפרט (להלן: האגודה). מיום הקמתה פעלה האגודה בשני מישורים: פנימה אל תוך הקהילה (מפגשים חברתיים, כתבי עת וביטאוניס, קבוצות תמיכה, סיוע משפטי ופעילות מניעה והסברה בריאותית) והחוצה כלפי הציבור הכללי, במטרה להוביל לשוויון זכויות ללהט"ב. לוצאטו מסבירה כי "בדרכים אלה מבקשת הנהגת האגודה להיאבק נגד תפיסות חברתיות, רפואיות, משפטיות ודתיות המגדירות הומוסקסואליות כפשע, חטא, ירושה גנטית או הפרעה נפשית ונגד הסטריאוטיפים הקשורים באותן תפיסות", ומוסיפה כי "במישור השני מכוונות רוב הפעילויות לעזור להומוסקסואלים בפתרון הבעיות המתעוררות כתוצאה מהמצב הקשה בו נמצאים והמתבטאות בעיקר בחד מחשיפה, דימוי עצמי נמוך, בעיות רפואיות ונפשיות ובעיות הבדידות" (לוצאטו, 1984: 11).

לוצאטו מצביעה גם על שהפעילות במישור הפנים-קהילתי נועדה לשרת בעקיפין את המטרות הציבוריות: "בנוסף להשגת מטרות מידיות, מכוונת הפעילות במישור זה לתמוך בפעילות הציבורית על ידי כך שציבור ההומוסקסואלים ישתחרר מפחדיו במידת האפשר, יצטרף לאגודה ויתמוך בה באופן פעיל" (לוצאטו, 1984: 11).

גם לדעת יונאי כוונה הפעילות הפנימית במידה מסוימת כלפי חוץ: "החזון היה אפוא פעילות פנים-קהילתית שתביא יותר ויותר חברים בפוטנציה לארגון. התקווה הייתה שבארים, מועדונים ופעילות פנים-קהילתית אחרת יאפשרו, לאחר שדי אנשים יעברו 'סוציאליזציה מחודשת', לצאת למאבק פוליטי, להופיע בכלי התקשורת ולארגן הפגנות ועצומות" (יונאי, 1998: 546).

הפעילות החיצונית בוצעה בשלושה מישורים: פעילות פוליטית ישירה, פעילות פוליטית עקיפה ופעילות הסברה. יונאי מספר כי "פעילי האגודה עסקו מלכתחילה בפעילויות פוליטיות שונות בכדי לשפר את מצבם של הלסביות וההומואים, כולל קיום קשר עם מחוקקים ובעלי תפקידים ציבוריים, בכדי לפתור בעיות ספציפיות של הפליה והתעללות וכדי ליצור מודעות למען ביטול האיסור הפלילי" (יונאי, 1998: 543). לאחר ביטול האיסור על משכב זכר הוקמה זרוע ייעודית באגודה בשם "עוצמה" שהחלה לרכז את הפעילות הפוליטית הישירה (שם: 551). הפעילות הפוליטית הישירה בוצעה מול הרשות המחוקקת, הרשות המבצע, והרשות השופטת.

הרשות המחוקקת. עם הקמתה, החלה האגודה לפעול לקידום חקיקה באמצעות גיוס תמיכת חברי כנסת והקמת שדולה פוליטית (האגודה, 1975; לוי, 1989; לזר, 1993). במסגרת קידום

הצעות חוק "חברי 'עוצמה' נפגשו עם ח"כים רבים, כולל אלו שלא השתייכו לימועדון זכויות האדם'; מאמצייהם נשאו פרי" (יונאי, 1998 : 553).

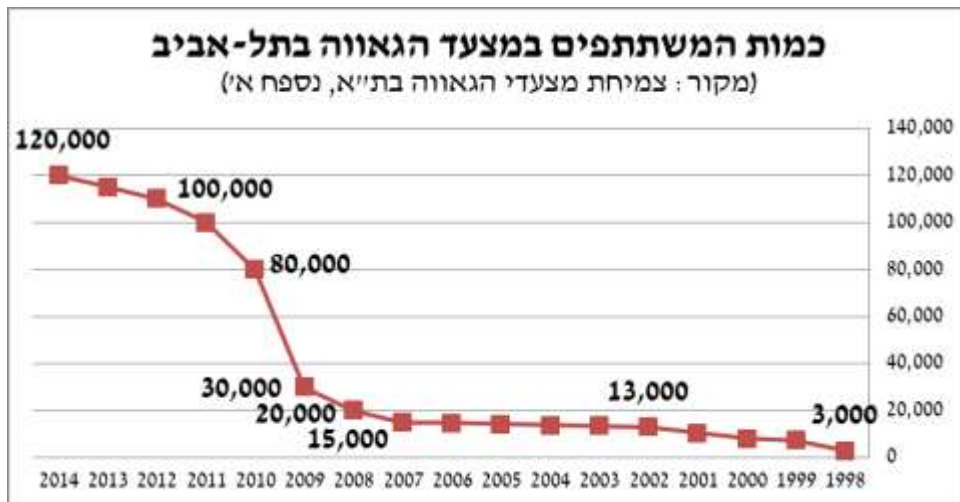
הרשות המבצעת. האגודה פנתה מיוזמתה לרשויות שונות כדי לקדם את פתרון של בעיות שהטרידו את קהילת הלהט"ב. כך לדוגמה, "פניות למשטרה ופגישות עם מפקדי המשטרה כדי להתלונן על הטרדה של הומואים על ידי שוטרים במקומות המוכרים כמקומות מפגש של הומואים היוו עיסוק קבוע למדי של פעילי האגודה" (יונאי, 1998 : 543). קיימות שלל דוגמאות לפעולות יזומות של ייצוג אינטרסים במשרד התיירות (האגודה, 2007א), משרד הרווחה (האגודה, 2011), משרד הבריאות (האגודה, 2007ב), משטרת ישראל (חן, 1994) וצה"ל (האגודה, 1986א).

הרשות השופטת. האגודה הגישה סיוע משפטי ליחידים בתיקים שהובילו בחלק מהמקרים לתקדימים משפטיים חשובים (משה, 1989 ; 2005, GoGay ; הלפרין, 2004א) ועתרה לבג"ץ יחד עם קל"ף (קהילה לסבית-פמיניסטית) והאגודה לזכויות האזרח (בג"צ, 1997).

לצד הפעילות הפוליטית הישירה, בוצעה גם פעילות פוליטית עקיפה. בעוד הפעילות הפוליטית הישירה כוונת לרשויות המדינה, הפעילות הפוליטית העקיפה בוצעה במטרה להעלות את הנושא הלהט"בי לסדר היום הציבורי בכלי התקשורת. פעילות זו בוצעה הן על ידי פנייה ישירות לכלי התקשורת והן על ידי ארגון כנסים, עצרות, הפגנות ומצעדי גאווה.

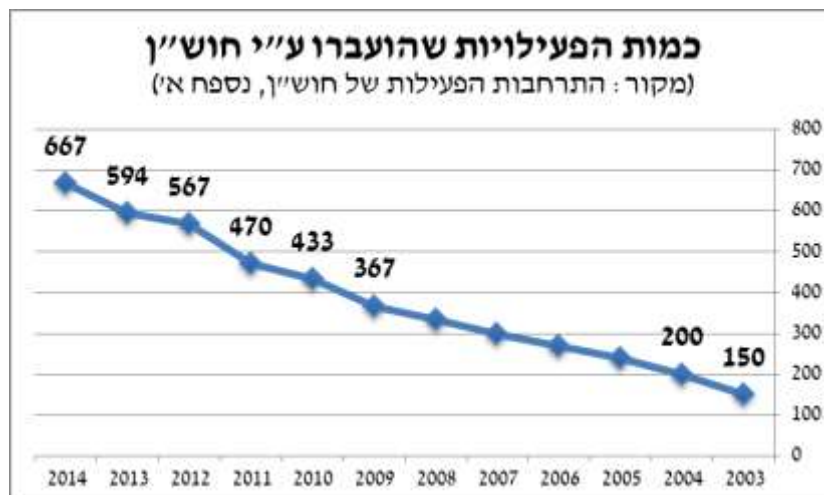
אמצעי התקשורת. לאורך השנים הקפידה האגודה לפרסם הודעות לתקשורת ומכתבי תגובה לכתבות שנשאו בעיני האגודה אופי פוגעני או מטעה (האגודה, 1986ב ; האגודה, 1987 ; האגודה, 1988 ; האגודה, 1989א ; האגודה, 1989ב ; האגודה, 1990א ; האגודה, 1990ב ; האגודה, 1991). האגודה אף הגדילה לעשות והפיקה בשנת 1996 מגזין טלוויזיוני גאה בערוצים הקהילתיים בכבלים למשך 26 תכניות (אברהם, 2002).

הפקת אירועים. האגודה ארגנה הפגנות כבר משנותיה הראשונות (עמיקם, 1979), ויושב הראש הראשון של הארגון הופיע בערוץ הראשון בתוכנית שהוקדשה לנושא הומוסקסואליות פחות מחצי שנה לאחר הקמתו (האגודה, 1976). בנוסף, ארגנה האגודה כנסים בהשתתפות פוליטיקאים (לוי, 1989 ; לזר, 1993). האגודה הפיקה אירועי גאווה בהיקף גדל והולך כגון שבוע השוויון (ולצמן, 1989) והפנינג גאווה בגינת שינקין בשנת 1993 (ינוביץ', 2006). החל משנת 1998 החלה האגודה להפיק את מצעד הגאווה בתל-אביב שכמות המשתתפים בו גדלה משנה לשנה (ליטמן, 2013).

בשנים האחרונות גדלה גם תפוסת מצעדי הגאווה והם מתקיימים מדי שנה גם בחיפה, ירושלים, אילת, באר שבע, רעננה, פתח תקווה, חדרה, אשדוד וראשון לציון.

במקביל לפעילות הפוליטית, פעלה האגודה לאורך כל שנותיה לשינוי דעת הקהל באמצעות **פעילות הסברה**. מייסדי האגודה קבעו בישיבתם הראשונה כי אחת ממטרות הארגון תהיה "הסברה נכונה להומוסקסואלים והטרנסקסואלים על חיינו, שתינתן ע"י הארגון הרשמי שקם" (האגודה, 1975א). בשנים הראשונות התמקד שירות ההרצאות בפעילות בקיבוצים וחוגי בית ובישיבות הוועד המנהל דווח כי המתנדבים מעבירים פעילות "פעם או פעמיים בשבוע" (האגודה, 1983). בשנת 2001 הפך שירות ההרצאות לזרוע הסברה מקצועית בשם חוש"ן (חינוך ושינוי), שפרש מהאגודה שלוש שנים לאחר מכן והפך לארגון עצמאי (איתן, 2004). עם הקמתו של חוש"ן כוונה עיקר פעילות ההסברה למערכת החינוך, וכיום כ-80% מההרצאות מועברות בבתי ספר לתלמידים והיתר מכוונות למפקדים בצה"ל ובמשטרה, לוחמי מג"ב, מחנכים ויועצות, עובדים סוציאליים ופסיכולוגים, אחיות ורופאים (חוש"ן, 2013). כמות הפעילויות שמועברת על ידי מתנדבי חוש"ן גדלה בהתמדה לאורך השנים:

ניתוח הנתונים

הגורמים למהפכה

כעת ניתן לגשת ולהסביר את מקורותיו ותרומתו של כל אחד מהגורמים בתהליך: מוסדות הקהילה, דעת הקהל, התקשורת, היציאה מהארון, העלית הלהט"בית, ליברליזציה והמהפכה החוקתית.

מוסדות קהילה. כפי שהוסבר בפרק הקודם, פעלו מוסדות הקהילה בשלושה ערוצים: פעילות פוליטית ישירה (מול רשויות המדינה), פעילות פוליטית עקיפה (מול כלי התקשורת) ופעילות הסברה (המכוונת לציבור הרחב, בעיקר באמצעות מערכת החינוך).

דעת הקהל. דעת הקהל הושפעה מהסיקור התקשורתי ומפעילות ההסברה של מוסדות הקהילה והיא בתורה השפיעה על מקבלי ההחלטות שקידמו שוויון זכויות ללהט"ב. דעת הקהל גם הביאה לכך שבהדרגה יותר ויותר להט"בים בחרו לצאת מהארון והשפיעה על הסיקור התקשורתי של להט"ב שנעשה אוהד יותר בהדרגה.

התקשורת. לתקשורת חשיבות רבה משום שהיא מעצב מרכזי של דעת הקהל. התקשורת הושפעה ממגוון גורמים. מגמת היציאה מהארון הובילה לחשיפה גוברת והולכת של סיפורים אישיים של אנשים שבחרו להיחשף בציבור כלהט"בים בתקשורת. גם ההישגים המשפטיים של להט"ב זכו לסיקור תקשורתי נרחב. העלית הלהט"בית מצידה, שכמה מחבריה היו משולבים בעמדות מפתח בתקשורת בישראל, אפשרו או יזמו סיקור אוהד יותר ובהיקף נרחב יותר של נושאים להט"ביים. מגמות אלו עלו בקנה אחד עם תהליך הליברליזציה בישראל, שהשפיע על אופן הסיקור התקשורתי, שהלך ונעשה רגיש ואמפתי יותר למצוקות הפרט.

היציאה מהארון. היציאה מהארון התגברה ככל שדעת הקהל נעשתה אוהדת יותר והשפיעה בשלושה היבטים. ההיבט ראשון היה היחשפותם של אנשים שנמנו על העלית הלהט"בית שהיו ממוקמים בעמדות השפעה וכוח, במסגרת המגמה הכללית של היציאה מהארון. היבט שני היה הסיקור התקשורתי הנרחב יותר, שכן אנשים רבים יותר ומגוונים יותר הסכימו להתראיין בגלוי כלהט"בים בכלי התקשורת, ולא רק דמויות קיצוניות משולי החברה. ההיבט השלישי היה חיזוק ארגוני הקהילה שציבור הפעילים והחברים בהם גדל. התקדמות טכנולוגית, ובעיקר הופעת האינטרנט, היו זרז שהקל על להט"בים בארון להיחשף למידע אודות הקהילה ולתקשר עם פרטים נוספים בקהילה, הודות למעטה הפרטיות והאנונימיות שהאינטרנט מאפשר. החשיפה למידע והתקשורת האנונימית עם הקהילה, סייעה בתהליכי קבלה עצמית ויציאה מהארון.

העלית הלהט"בית. לקבוצה זו חשיבות רבה, שכן היא הפעילה את משקלה לקידום שוויון זכויות ללהט"ב הן באופן ישיר ברשויות המדינה והן באופן עקיף באמצעות עיצוב דעת הקהל באמצעי התקשורת. עם זאת, השפעתה של קבוצה זו התאפשרה רק לאחר שחבריה יצאו מהארון. במילים אחרות, שקיפותה של הנטייה המינית אפשרה ללהט"בים להשתלב בעמדות מפתח בתקופה שבה מרביתם היו בארון, ומגמת היציאה הכללית מהארון היא שהפכה אותם לסוכנים פעילים של קהילת הלהט"ב. תהליך היציאה מהארון וההצטרפות המודעה לקהילה מקרב את אנשי העלית הלהט"בית למעגלים מרכזיים יותר חשף אותם לתהליכי חברות פוליטי שהופעלו עליהם על ידי מוסדות הקהילה וכך הם גויסו לקידום מטרות הקהילה. מקצתם השתלבו בהנהגת ארגוני הקהילה, מה שאפשר למוסדות הקהילה למשוך אליהם פעילים ומתנדבים רבים יותר, שהושפעו מהכריזמטיות ושיעור הקומה של אנשים אלו. לראייה, מעידה לוצאטו כי "האנשים הקשורים לאגודה מהווים חתך צעיר ומשכיל יותר מממוצע ההומוסקסואלים בארץ" (לוצאטו, 1984 : 9).

הצבת דמויות מתוך הזרם המרכזי של החברה בישראל בראש מוסדות הקהילה סייעה למוסדות להתקבל ולהשפיע בקרב רשויות המדינה, שמונהגות על ידי קבוצות עלית בעצמן.

הליברליזציה והמהפכה החוקתית. מדובר בשתי מגמות שהשפיעו כאמור על החברה הישראלית כולה. המהפכה החוקתית השפיעה באופן ישיר בכך שאפשרה למוסדות הקהילה לעתור לבג"ץ ואפשרה לבג"ץ לבטל חוקים לא-חוקתיים שנגדו את חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. הליברליזציה השפיעה על הלך הרוח הכללי בישראל, בעיקר באמצעות התקשורת.

ניתן לחלק את הגורמים לארבע קבוצות: מגמות רקע, גורמים מתווכים, כוחות שינוי נתונים וכוחות שינוי יזומים. מגמות רקע (התקדמות טכנולוגית, ליברליזציה והמהפכה החוקתית) הם גורמים שאפשרו או זירזו את המהפכה הלהט"בית אולם השפיעו באופן גורף על כל החברה בישראל ועל כן אינם יכולים להסביר לבדם את הצלחתה יוצאת הדופן של קהילת הלהט"ב. גורמים מתווכים (סיקור תקשורתי, דעת הקהל והיציאה מהארון) היו גורמים שהשפיעו במישרין או בעקיפין על הזכויות וההישגים, אולם יכולתם להשפיע נובעת מגורמים אחרים שהזינו אותם. כוחות שינוי נתונים (העלית הלהט"בית) מייחדים את קהילת הלהט"ב אך פעולתם הייתה מותנית בגורמים נוספים. כוחות שינוי יזומים (מוסדות הקהילה ופעולותיהם) הם גורמי המקור אשר מייחדים את קהילת הלהט"ב אשר התניעו את התהליך ויצרו תגובת שרשרת. אמנם ניתן לטעון כי הקמת מוסדות הקהילה התרחשה בתוך הקשר חברתי-תרבותי מסוים שהשפיע על המייסדים, אך לאור הלך הרוחות הציבורי בישראל (כפי שמתקף בסיקור התקשורתי) ניתן לומר כי מוסדות הקהילה לא הוקמו בזכות האווירה הציבורית הקיימת, אלא למרות האווירה הקיימת.

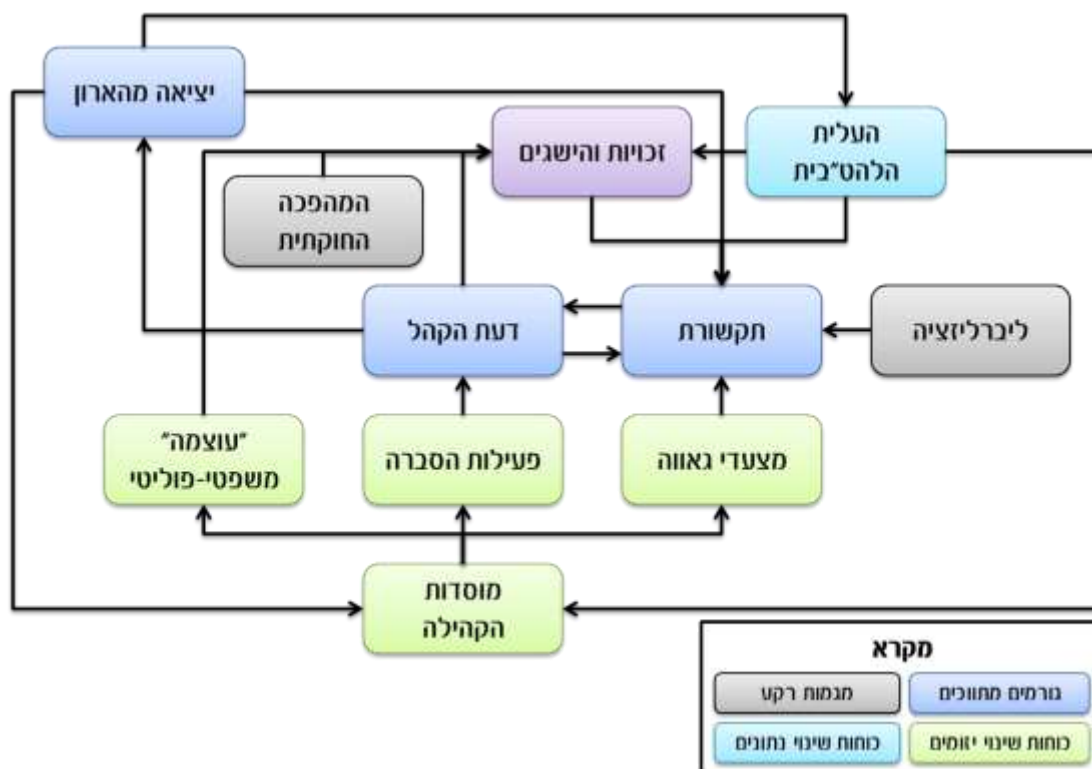
גלגל התנופה

ראשיתם של מוסדות קהילה הלהט"ב בהקמת האגודה לשמירת זכויות הפרט בשנת 1975. לבד מההשפעה הישירה של פעילותה על דעת הקהל ועל ההישגים, נוצרה בפועל תגובת שרשרת מורכבת שהלכה והתעצמה ככדור שלג המתגלגל במדרון. ניתן לזהות חמישה מעגלים של התעצמות: שלושה מעגלים של שיפור דעת הקהל ושני מעגלים של העצמת מוסדות הקהילה.

מעגלי דעת הקהל. דעת הקהל השפיעה כאמור על מקבלי ההחלטות שהביאו לשוויון זכויות והישגים לקהילת הלהט"ב. הישגים אלו סוקרו בתקשורת בהרחבה, מה שהשפיע על דעת הקהל, שהיא בתורה השפיעה על מקבלי ההחלטות. המעגל השני הוא השפעת דעת הקהל על מגמת היציאה מהארון שהשפיעה על התקשורת שהשפיעה על דעת הקהל. מעגל שלישי הוא השפעת דעת הקהל על מגמת היציאה מהארון שהובילה להופעה והתחזקות של עלית להט"בית שהשפיעה על סדר היום התקשורתי, אשר בתורה השפיעה על דעת הקהל.

מעגלי העצמת מוסדות הקהילה. פעילות מוסדות הקהילה שכוונו לתקשורת ושיפור דעת הקהל הביאו ליציאה מהארון. היציאה מהארון הביאה להצטרפות חברים ופעילים לארגוני הקהילה. המעגל השני הוא הצטרפות של העלית להט"בית למוסדות הקהילה, שיציאתם מהארון התאפשרה הודות לשינוי דעת הקהל שנבע מפעולות מוסדות הקהילה.

התרשים שלהלן מסכם את הגורמים השונים ואופן השפעתם:

מסקנות

ניתוח הגורמים השונים, השפעותיהם ומקורותיהם חושף במלואו את מנגנון הפעולה שעמד בבסיסה של המהפכה הלהט"בית לשוויון זכויות. בחינה מדוקדקת של המודל חושפת כי המנוע הראשוני, שהצית את פעולת המנגנון הוא מוסדות קהילת הלהט"ב. פעולותיהם של מוסדות הקהילה, ובייחוד אלו שכוונו לתקשורת ולציבור הכללי, התניעו תגובת שרשרת שהובילה את הקהילה להישגים במישור המשפטי-חוקי. תגובת שרשרת זו התעצמה והלכה במעגלי תנופה שהמשיכו בפעולתם באופן עצמאי. הדבר משול לפעילותו של גלגל תנופה המתמיד בסיבובו, גם אם מקור האנרגיה שמניע אותו אינו פועל באופן רציף. מנגנון זה העצים גם את מוסדות הקהילה, שהגבירו את היקף פעילותם והשפעתם לאורך השנים.

מייסדיה של האגודה לשמירת זכויות הפרט השכילו להבין כי מצבה החוקי-משפטי של הקהילה נובע בין היתר משקיפותה של הקהילה, מתופעת הארון (הסתרת הזהות הלהט"בית) ומהעמדות השליליות בחברה הישראלית כלפי הומוסקסואליות בכלל וכלפי אנשים להט"ב בפרט. מתוך הבנה זו החליטו קברניטי הקהילה כי יש למקד את פעילות המוסדות לא רק כלפי מקבלי ההחלטות אלא גם (ובעיקר) כלפי הציבור הכללי, מתוך הבנה שדעת הקהל משפיעה גם על מעצבי המדיניות וכי יש ליצור אווירה אוהדת יותר כלפי מצוקותיהם של להט"ב בטרם יושגו הישגים כלשהם. טענה זו עולה בקנה אחד עם עדותה של לוצאטו: "במישור הציבורי מכוונת הפעילות לשיפור מצבם של ההומוסקסואלים דרך שינוי עמדות החברה הסובבת" (לוצאטו, 1984: 10).

הצלחתו של המיעוט הלהט"בי, אם כן, נובעת מהאסטרטגיה בה נקטו קברניטי מוסדות הקהילה. מיום הקמתם כיוונו מוסדות הקהילה את מאבקם אל לב-ליבו של הקונצנזוס הישראלי מתוך ראייה מערכתית ולאור ההבנה שמקבלי ההחלטות וקובעי המדיניות מושפעים מהלך הרוח הציבורי ופועלים בתוך הקשר חברתי-תרבותי נתון. אף נשיא בית המשפט העליון, השופט אשר גרוניס, העיד כי "השופטים אינם חיים במגדל שן", והוסיף: "גם הם קוראים עיתונים וערים לשיח הציבורי סביב עניין מסוים" (זוהר, 2014).

הצלחתה של המהפכה הלהט"בית לשוויון זכויות נעוצה ביכולתו – בעבר ובהווה – של המיעוט הלהט"בי הקטן לסחוף אחריו את הציבור הישראלי ולרתום אותו למטרותיו. בחינת המקרה הלהט"בי חושפת בפנינו נוסחה כללית ביחסי רוב-מיעוט: הצלחתו של מיעוט לזכות בשוויון זכויות והישגים במישור המשפטי-חוקי בחברה דמוקרטית תלויה, בין היתר, ביכולתו של המיעוט לשכנע את הרוב לתמוך במאבקו. נוסחה כללית זו יכולה להסביר, ולו במידה מסוימת, את הפער

בין מצב המיעוט הלהט"בי לבין של מיעוטים אחרים, גם במקרים שבהם שיעורו באוכלוסייה של המיעוט האחר כפול משיעור המיעוט הלהט"בי או נהנה מייצוג גדול פי כמה בבית המחוקקים.

הנוסחה הכללית יכולה להסביר, בין היתר, את הפער האדיר (הבלתי נתפס כמעט) בין גודלו וייצוגו הפוליטי של המיעוט הערבי לבין הישגיו ומצבו, בהשוואה למיעוט הלהט"בי. חוקרים שונים טוענים כי "המיעוט הערבי בישראל לא ראה את עצמו כמיעוט בשני העשורים הראשונים לקיומה של המדינה ולא חש כמיעוט" וכי "עד היום תודעת היותם מיעוט לא הופנמה עדיין בקרב רוב חברי הקבוצה" (אבו-עסבה ואחרים, 2011: 13). מיעוט בעל תודעה של רוב אינו חש צורך "למצוא חן" בעיני הרוב, אלא סבור כי טיעונו הצודקים כשלעצמם יש בהם בכדי לשכנע את הרוב לתמוך במאבקו. טענה זו עולה בקנה אחד עם דבריה של ח"כ חנין זועבי שאמרה: "באנו להתווכח ולהיאבק, לא לשתוק ולמצוא חן" (עמיקם, 2014). גם לואיס אהריש, מגישת חדשות ערבייה, הדגישה כי היא "לא באה למצוא חן בעיני אף אחד" (חלוץ, 2009). כפי שהסביר יונאי, לפי תיאוריית השחקנים והרשתות, כדי שטענה מסוימת תתקבל, אין די בטיעונים צודקים אלא יש לרתום "בעלי ברית" (במקרה הזה, הציבור הכללי) ולנצח ב"מאבקי כוח" (יונאי, 1998: 565-566).

מוסדות קהילת הלהט"ב נקטו במדיניות המיישמת עיקרון זה ולכן נחלו הצלחה.

ניכר שקבוצות נוספות בחברה הישראלית הסובלות מהפלייה וקיפוח השכילו לאמץ את אותה אסטרטגיה. בשנת 2004 הוקמה במוזיאון הילדים הישראלי בחולון תערוכת "דיאלוג בחשכה" שבה מובלים המבקרים על ידי מדריך עיוור באולמות חשוכים, באופן שגורם להם להזדהות עם תחושותיהם וחוויותיהם של עיוורים. בעקבות הצלחה זו נפתחו התערוכות "הזמנה לשקט" (בה מתנסים המבקרים בחירות) ו"דיאלוג עם הזמן" העוסקת בקשישים. יוזמות אלו זכו להצלחה רבה ביכולתם לגרום לקהל להזדהות עם מצוקותיהם וסבלם של עיוורים, חירשים וקשישים (גנוסר, 2012). גם ארגון "נגישות ישראל" פועל לסייע להנגיש יותר ויותר מתקנים לנכים, בין היתר באמצעות הסברה, קמפיינים תקשורתיים, סדנאות וימי עיון (נגישות ישראל, 2014). לפני כשנתיים נוסדה יוזמה חדשה בשם "מתחברים – בונים עתיד ביחד", שתכליתה להפגיש בין מגזרים שונים בחברה הישראלית בכדי לחזק את הסולידריות החברתית בישראל (Y-net, 2012).

ניתן כמובן להציע הסברים נוספים לפערים בין הישגיהם של מיעוטים שונים בחברה הישראלית, אך לא ניתן לא ניתן לשלול את השפעתה המכרעת של דעת הקהל על מצבו של המיעוט. עם זאת, המקרה הלהט"בי ממחיש כי ביכולתו של מיעוט, תוך שימוש באסטרטגיה הנכונה, לפעול לשינוי עמדות הציבור כלפיו, באמצעות גיוס "בעלי ברית" מתאימים. שינוי דעת הקהל יוביל בתורו להישגים במישור המשפטי-חוקי.

נספחים

א. נתונים כמותיים אודות פעולות למען סובלנות ונראות

צמיחת מצעדי הגאווה בתל-אביב

שנה	משתתפים	מקור
1998	3,000	(ליטמן, 2013)
1999	7,500	הערכת המחבר
2000	8,000	הערכת המחבר
2001	10,500	הערכת המחבר
2002	13,000	(Y-net, 2002)
2003	(13,400)	הערכת המחבר
2004	(13,800)	הערכת המחבר
2005	(14,200)	הערכת המחבר
2006	(14,600)	הערכת המחבר
2007	15,000	(קפשוק, 2007)
2008	20,000	(GoGay, 2008ב)
2009	30,000	(שפירא, 2009)
2010	80,000	(GoGay, 2010)
2011	100,000	(זייתון ורובינשטיין, 2011)
2012	(110,000)	הערכת המחבר
2013	(115,000)	הערכת המחבר
2014	120,000	(מורג, 2014)

התרחבות הפעילות של חוש"ן

שנה	הרצאות	מקור
1982	(75)	(האגודה, 1983)
2003	150	(פינטו, 2006)
2004	200	(GoGay, 2005א)
2005	(240)	הערכת המחבר
2006	(270)	הערכת המחבר
2007	(300)	הערכת המחבר
2008	(335)	הערכת המחבר
2009	367	(חוש"ן, 2009 : 2)
2010	433	(חוש"ן, 2010 : 2)
2011	470	(חוש"ן, 2011 : 2)
2012	567	(חוש"ן, 2012 : 2)
2013	594	(חוש"ן, 2013 : 2)
2014	667	(חוש"ן, 2014 : 2)

ב. נתונים ומדדים כמותיים אודות מצב הקהילה כיום

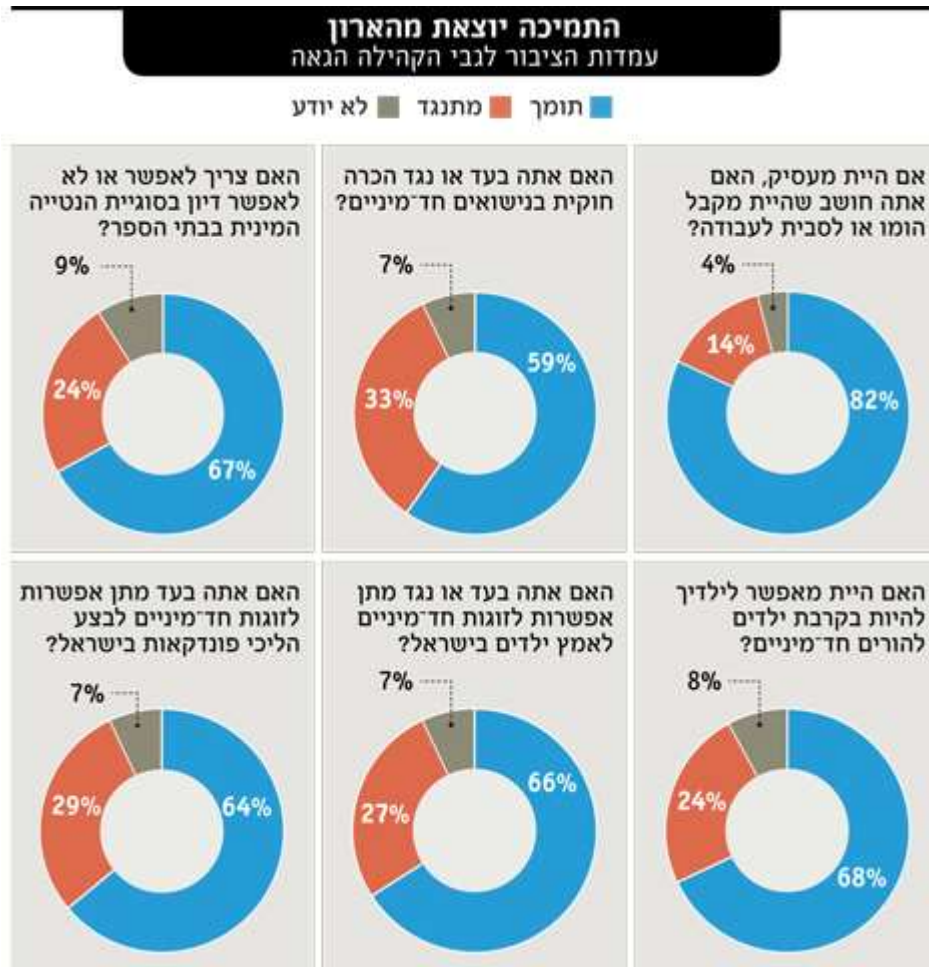
נתוני אפליה בשוק העבודה

מקור	אחוז המדווחים על אפליה במקום העבודה הנוכחי במידה בינונית, רבה, או רבה מאוד	אוכלוסייה
(משרד הכלכלה, 2014 : 2)	19.6%	הומואים, לסביות וביסקסואלים
(משרד הכלכלה, 2014 : 3)	56.8%	טרנסגינדרים
(משרד הכלכלה, 2013 : 30)	71.3%	ערבים

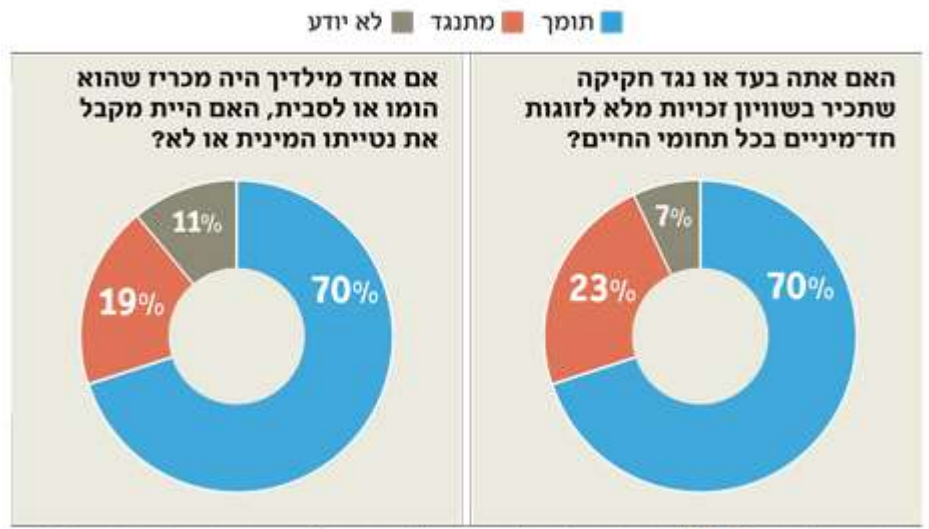
מדד הדת והמדינה של העמותה לחופש שת ושוויון (חדו"ש)

שנה	בעד נישואים אזרחיים	בעד נישואים חד-מיניים	מקור
2009	64%	53%	(אילן, 2009 : 11-12)
חורף 2010	55%		(אילן, 2010 : 8)
קיץ 2010	61%		(אילן, 2010 : 8)
2011	62%	52%	(אילן, 2011 : 22-23)
2012	59%		(אילן, 2012 : 17)
2013	62%	56%	(אילן, 2013 : 17-18)
2014	66%		(אילן, 2014 : 22)

עמדות הציבור לגבי הקהילה הגאה

התמיכה יוצאת מהארון | עמדות הציבור לגבי הקהילה הגאה

הסקר בוצע ע"י חברת **דיאלוג** בפיקוח פרופ' קמיל פוקס. גודל המדגם הוא 468 אנשים, וטעות הדגימה היא 4.62%

(ליאור, 2013)

ג. זכויות קהילת הלהט"ב - ציוני דרך והישגים

מס'	שנה	הישג	רשות	מקור
1	1988	ביטול איסור משכב זכר	מחוקקת	(ינוביץ', 2006)
2	1992	תיקון חוק שוויון הזדמנויות בעבודה	מחוקקת	(ינוביץ', 2006)
3	1993	שינוי פקודות צה"ל	מבצעת	(ינוביץ', 2006)
4	1994	בג"צ דנילוביץ'	שופטת	(ינוביץ', 2006)
5		בג"צ שטיינר	שופטת	(ינוביץ', 2006)
6	1996	ביטול אפילה בטיפולי פוריות	שופטת	(ינוביץ', 2006)
7	1997	בג"צ קלפים פתוחים	שופטת	(ינוביץ', 2006)
8	2000	השוואת גיל ההסכמה	מחוקקת	(ינוביץ', 2006)
9		חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים	מחוקקת	(ליאור, 2012)
10		פרשת ברנר-קדיש	שופטת	(ינוביץ', 2006)
11	2001	פס"ד מבטחים	שופטת	(ינוביץ', 2006)
12	2003	הטבות עיריית ת"א	מבצעת	(ינוביץ', 2006)
13		בג"צ הבית הפתוח א'	שופטת	(וייס, 2003)
14	2004	פטור ממס שבח ומס רכישה	שופטת	(ינוביץ', 2006)
15		תיקון חוק זכויות החולה	מחוקקת	(הלפרין, 2004)
16		הוספת עבירות שנאה כלפי להט"ב לחוק העונשין	מחוקקת	(GoGay, 2004)
17		זכויות ירושה	שופטת	(ינוביץ', 2006)
18		פרשת ירוס-חקק	שופטת	(ינוביץ', 2006)
19	2005	קצת שאירים	שופטת	(ינוביץ', 2006)
20		פיצויים לטרנסג'נדרית	שופטת	(ינוביץ', 2006)
21	2006	בג"צ נישואי קנדה	שופטת	(ינוביץ', 2006)
22		יתמות גאה	שופטת	(GoGay, 2006)
23		המדינה מסירה התנגדות לאימוץ ילדים ע"י זוגות חד-מיניים	מבצעת	(GoGay, 2006)
24	2007	בג"צ אימוץ חיצוני	שופטת	(גבריאלי, 2007)
25		הכרת משרד השיכון בזוגות חד-מיניים	מבצעת	(הלפרין, 2007)
26	2008	הכרה באימוץ שנעשה בחו"ל	שופטת	(GoGay, 2008)
27		היועמ"ש מאשר אימוץ חד-מיני	מבצעת	(זינו, 2008)
28		היועמ"ש מאשר תרומת ביצית בין בנות זוג לסביות	מבצעת	(אבן זרחין, 2008)
29	2009	היועמ"ש מאפשר טיפולי הפריה ללסביות	מבצעת	(GoGay, 2009)
30		עדכון מדיניות המוסד לביטול לאומי בדבר זוגות חד-מיניים	מבצעת	(מב"ל, 2009)
31		אימוץ אבן-קמה	שופטת	(GoGay, 2009)
32		חופשת לידה לזוג הומואים	שופטת	(זרחין, 2009)
33	2010	בג"צ הבית הפתוח ב'	שופטת	(גורן, 2010)
34		אימוץ ילד ביולוגי מפונדקאות ע"י בן הזוג של ההורה הביולוגי	שופטת	(גליקמן, 2010)
35		גם אלמן בארון זכאי לקצבת שארים	שופטת	(Y-net, 2010)
36	2011	אושר לראשונה אימוץ ע"י בן-זוג שאינו האב הביולוגי עקב פונדקאות	שופטת	(בן-עמי, 2011)
37	2012	גירושי אבן-קמה	שופטת	(GoGay, 2012)
38	2013	הקלות באימוץ ע"י בן הזוג	מבצעת	(יועז, 2013)
39		ביתה הלא-ביולוגית של הסוהרת שמתה באסון הכרמל הוכרה כיתומה	שופטת	(אריאל-אמיר, 2013)
40	2014	רפורמה בנהלים לשינוי מין	מבצעת	(mako גאוה, 2014)
41		חוק הפונדקאות	מחוקקת	(אפרתי וליס, 2014)
42		תיקון חוק זכויות התלמיד למניעת אפליה בגין נטייה מינית וזהות מגדר	מחוקקת	(ליס, 2014)

ביבליוגרפיה

אבו-עסבה ח, גיוסי ו, צבר בן-יהושע נ. 2011. זהותם של בני נוער פלסטינים אזרחי ישראל, מידת הזדהותם עם המדינה ועם התרבות היהודית והמשמעויות למערכת החינוך. דפים. גיליון 52 (יולי 2011). עמ' 45-11. מכון מופ"ת – בית ספר למחקר ולפיתוח תכניות בהכשרת עובדי חינוך והוראה במכללות.

אבן ד וזרחין ת. 2008. היועץ המשפטי לממשלה מני מזוז: יש לאפשר תרומת ביציות בין בנות זוג לסביות. הארץ. 30 בנובמבר. <http://www.haaretz.co.il/news/health/1.1292491> [אוחזר: 8/11/14]

אבנרי א. 1962. מחתרת על הטיילת. העולם הזה. 7 בפברואר.

אברהם ע. 2002. המגזין הטלוויזיוני הגאה הראשון. GoGay. 1 בפברואר. <http://gogay.co.il/item.php?id=512> [אוחזר: 8/11/14]

אילן ש. 2009. מחקר דעת קהל מקדים לפרויקט "מדד הדת והמדינה". ירושלים: חדוש.

אילן ש. 2010. מדד הדת והמדינה - דו"ח מס' 2 (קיץ 2010). ירושלים: חדוש.

אילן ש. 2011. מדד הדת והמדינה - דו"ח מס' 3 (ספטמבר 2011). ירושלים: חדוש.

אילן ש. 2012. מדד הדת והמדינה - דו"ח מס' 4 (ספטמבר 2012). ירושלים: חדוש.

אילן ש. 2013. מדד הדת והמדינה - דו"ח מס' 5 (ספטמבר 2013). ירושלים: חדוש.

אילן ש. 2014. מדד הדת והמדינה - דו"ח מס' 6 (ספטמבר 2014). ירושלים: חדוש.

איתן ט. 2004. חוש"ן פרשה מהאגודה, הקימה עמותה נפרדת. GoGay. 19 ביולי. <http://gogay.co.il/item.php?id=4771> [אוחזר: 8/11/14]

אריאל-אמיר ט. 2013. הניצחון החשוב של רחל אלגבסי שזוגתה נספתה באסון הכרמל. מעריב. 27 בפברואר. <http://www.maariv.co.il/news/new.aspx?pn6Vq=E&0r9VQ=HDJF> [אוחזר: 8/11/14]

אשד-לביא נ. 2013. שינוי עמדות כלפי הומוסקסואליות: הרצאה כשיטת התערבות. עבודת סמינר במסגרת תואר ראשון בחוג לחינוך מיוחד. גליל עליון: המכללה האקדמית תל-חי.

בג"ץ. 1997. תיק 273/97: אגודת הלהט"ב, קל"ף והאגודה לזכויות האזרח בישראל נ' שר החינוך והתרבות והספורט, הטלוויזיה החינוכית הישראלית והרשות השנייה לטלוויזיה ולרדיו - פסק דין מיום 21/9. ירושלים.

ביטון י. 2002. השפעתו של חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו על מעמדם של זוגות חד-מיניים. קריית המשפט, ב, 461-454.

בן-עמי ע. 2011. תקדים: הוכרו כזוג הורים חד מיניים. Mako. 30 בנובמבר. <http://www.mako.co.il/pride-news/local/Article-8c18b013675f331017.htm> [אוחזר: 8/11/14]

גבריאלי מ. 2007. לראשונה אושר אימוץ לסבי של ילד בן 5. GoGay. 24 בינואר. <http://gogay.co.il/item.php?id=5585> [אוחזר: 8/11/14]

גורן י. 2010. לאחר שנות מאבק רבות קבע בג"צ: הבית הפתוח יזכה לתמיכת עיריית ירושלים. הבית הפתוח. 10 בספטמבר. <http://joh.org.il/index.php/archives/1019> [אוחזר: 8/11/14]

- גליקמן א. 2010. תקדים משפטי: ילד יאומץ על-ידי בן הזוג של אביו. Y-net. 16 בדצמבר. <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4000371,00.html> [אוחזר: 8/11/14]
- גנוסר א. 2012. תערוכה אמיצה במוזיאון הילדים בחולון - דיאלוג עם הזמן. גלובס. 11 בנובמבר. <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000796331> [אוחזר: 8/11/14]
- גרוס א. 2003. דנילוביץ, שטיינר והתיאוריה הקווירית. משפט נוסף, 1, 47-54.
- האגודה לשמירת זכויות הפרט. הועד המנהל. 1975. פרוטוקול מיום 5/8. תל-אביב.
- האגודה לשמירת זכויות הפרט. הועד המנהל. 1975. פרוטוקול מיום 24/11. תל-אביב.
- האגודה לשמירת זכויות הפרט. הועד המנהל. 1976. פרוטוקול מיום 6/9. תל-אביב.
- האגודה לשמירת זכויות הפרט. הועד המנהל. 1979. פרוטוקול מיום 22/3. תל-אביב.
- האגודה לשמירת זכויות הפרט. הועד המנהל. 1986. מכתב לראש אכ"א בנושא שירות הומוסקסואלים בצה"ל מיום 20/3. תל-אביב.
- האגודה לשמירת זכויות הפרט. הועד המנהל. 1983. פרוטוקול מיום 23/3. תל-אביב.
- האגודה לשמירת זכויות הפרט. השירות הפסיכו-סוציאלי. 2011. "אנשים טרנסגנדרים בישראל: צרכים, תהליכים ואתגרים" - משרד הרווחה והשירותים החברתיים ביום עיון (8/11). תל-אביב.
- האגודה לשמירת זכויות הפרט. עוצמה. 1986. מכתב תגובה לעיתון העיר בנושא "תסרוקת סוטה" - בתגובה למכתבו של נחמן גבעולי מיום 1/9. תל-אביב.
- האגודה לשמירת זכויות הפרט. עוצמה. 1987. מכתב לעיתון ידיעות מיום 27/1. תל-אביב.
- האגודה לשמירת זכויות הפרט. עוצמה. 1988. מכתב לעיתון ידיעות מיום 2/10. תל-אביב.
- האגודה לשמירת זכויות הפרט. עוצמה. 1989. מכתב לעיתון מעריב מיום 13/3. תל-אביב.
- האגודה לשמירת זכויות הפרט. עוצמה. 1989. מכתב לעיתון אינדקס על הכתבה "עליזים עצובים מאוד" מיום 23/6. תל-אביב.
- האגודה לשמירת זכויות הפרט. עוצמה. 1990. מכתב לעיתון תל-אביב מיום 30/9. תל-אביב.
- האגודה לשמירת זכויות הפרט. עוצמה. 1990. מכתב לעיתון ידיעות מיום 26/9. תל-אביב.
- האגודה לשמירת זכויות הפרט. עוצמה. 1991. מכתב לעיתון צפון 1 מיום 25/2. תל-אביב.
- האגודה לשמירת זכויות הפרט. תיירות גאה. 2007. למדינת ישראל היכולת למשוך אליה כ-20,000 תיירים בשנה. תל-אביב.
- האגודה לשמירת זכויות הפרט. ביטאונים. 1976. "השעה השלישית": סקירה על תכנית הטלוויזיה ביום 2/2 ועל תגובות העיתונות עליה. ריש גלי. גיליון 5 (פברואר 1976). תל-אביב.
- הלפרין י. 2002. 45 אלף משתתפים במצעד הגאווה בת"א. GoGay. 28 ביוני. <http://gogay.co.il/item.php?id=3823> [אוחזר: 8/11/14]
- הלפרין י. 2004. פסיקה תקדימית: גבר יוכל לרשת את בן זוגו. GoGay. 14 בנובמבר. <http://gogay.co.il/item.php?id=4877> [אוחזר: 8/11/14]
- הלפרין י. 2004. אושרה הצעת התיקון לחוק זכויות החולה. GoGay. 15 בנובמבר. <http://gogay.co.il/item.php?id=4879> [אוחזר: 8/11/14]

- הלפרין י. 2007. משרד השיכון מכיר בבני זוג מאותו המין. *GoGay*. 17 בפברואר. <http://gogay.co.il/item.php?id=5599> [אוחזר: 8/11/14]
- המוסד לביטוח לאומי - מינהל הגמלאות - לשכת הסמנכ"ל. 2009. חוזר כללי מס' 116/090 - בני זוג מאותו מין. ירושלים: המוסד לביטוח לאומי.
- הראל א. 1998. בתי-המשפט והומוסקסואליות: כבוד או סובלנות? *משפט וממשל*, 4, 785-791.
- הראל א. 2002. עלייתה ונפילתה של המהפכה המשפטית ההומוסקסואלית. *המשפט*, ז, 195-216.
- וייס א. 2003. בג"ץ לעיריית ירושלים: העבירו כסף למצעד הגאווה. *Y-net*. 27 ביולי. <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2590895,00.html> [אוחזר: 8/11/14]
- ולצמן א. 1989. שבוע הגאווה. *דבר*. 29 ביוני.
- זוהר א. 2014. נשיא ביהמ"ש העליון: "בעלי דין שוכרים יחצ"נים שישפיעו על הליך המשפטי". *פוסטה*. 28 במאי. <http://posta.co.il/index.php/widgetkit> [אוחזר: 8/11/14]
- זייתון י ורובינשטיין א. 2011. מצעד הגאווה בת"א: "גאים להיות מי שאנחנו". *Y-net*. 10 ביוני. <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4080346,00.html> [אוחזר: 8/11/14]
- זינו א. 2008. היועמ"ש: להתיר אימוץ רגיל לזוגות חד-מיניים. *Y-net*. 10 בפברואר. <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3505039,00.html> [אוחזר: 8/11/14]
- זרחין ת. 2009. ביטוח לאומי העניק לראשונה חופשת לידה לזוג הומואים. *הארץ*. 16 במרץ. <http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1250698> [אוחזר: 8/11/14]
- חוש"ן – חינוך ושינוי. 2009. הדו"ח המילולי לשנת 2009. תל-אביב: חוש"ן.
- חוש"ן – חינוך ושינוי. 2010. הדו"ח המילולי לשנת 2010. תל-אביב: חוש"ן.
- חוש"ן – חינוך ושינוי. 2011. הדו"ח המילולי לשנת 2011. תל-אביב: חוש"ן.
- חוש"ן – חינוך ושינוי. 2012. הדו"ח המילולי לשנת 2012. תל-אביב: חוש"ן.
- חוש"ן – חינוך ושינוי. 2013. הדו"ח המילולי לשנת 2013. תל-אביב: חוש"ן.
- חוש"ן – חינוך ושינוי. 2014. הדו"ח המילולי לשנת 2014. תל-אביב: חוש"ן.
- חלוץ ד. 2009. לوسی אהריש לא מתכוונת להיות ערביית המחמד שלכם. *הארץ*. 3 ביולי. <http://www.haaretz.co.il/misc/1.1270062> [אוחזר: 8/11/14]
- חסון א. 2014. גאים להציג: קבלו את 25 ההומואים והלסביות המשפיעים בתקשורת. *וואלה*. 8 באוקטובר. <http://b.walla.co.il/item/2791574> [אוחזר: 8/11/14]
- טמיר מ. 2000. הזכות לשוויון של הומוסקסואלים ולסביות. *הפרקליט*, מ"ה, 94-127.
- יונאי י. 1998. הדין בדבר נטייה חד-מינית בישראל: בין היסטוריה לסוציולוגיה. *משפט וממשל*, ד' (2), 531-586.
- יונאי י וספיבק ד. 1999. בין שתיקה לגינוי: הבניית הזהות של ההומואים בשיח המשפטי בישראל. 1988-1948. *סוציולוגיה ישראלית*, א (2), 257-293.
- יועז י. 2013. המדינה מקלה על זוגות חד-מיניים באימוץ ופונדקאות. *גלובס*. 12 במאי. <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000843354> [אוחזר: 8/11/14]

- ינוביץ' ד. 2006. ציוני דרך בהיסטוריה של קהילת הלהט"ב בישראל. *האגודה לשמירת זכויות הפרט*.
<http://www.glb.org.il/he/history/articles.php?articleID=408> [אוחזר: 8/11/14]
- כספי ד. 2009. גאים מדי. *העין השביעית*. 16 בספטמבר. <http://www.the7eye.org.il/19212> [אוחזר: 8/11/14]
- לוי ו. 1989. כנס של הומוסקסואלים ולסביות תובע שינוי תחיקתי במצבם. *על המשמר*. 12 במרץ.
- לוצאטו ד. 1984. אופייה של התארגנות וולונטרית: הומוסקסואליים בישראל. עבודת גמר לתואר מוסמך. תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב.
- לזר י. 1993. 12 ח"כים באו לכנס הלסביות והומוסקסואלים בכנסת. *על המשמר*. 3 בפברואר.
- ליאור א. 2012. בית המשפט: אולם אירועים חייב לקיים גם חתונות חד-מיניות. *הארץ*. 12 בספטמבר. <http://www.haaretz.co.il/news/law/1.1822763> [אוחזר: 8/11/14]
- ליאור א. 2013. פייגלין ביקר בבר נוער והבטיח שכבר אינו הומופוב. *הארץ*. 7 בפברואר. <http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1925188> [אוחזר: 8/11/14]
- ליאור א. 2013. סקר "הארץ דיאלוג" || 70% מהישראלים תומכים בשוויון זכויות מלא לזוגות גאים; בכנסת מסתייגים. *הארץ*. 15 בדצמבר. <http://www.haaretz.co.il/news/education/.premium-1.2190476> [אוחזר: 8/11/14]
- ליטמן ש. 2013. הקהילה הגאה בישראל || מהפכה שהושלמה או עלה תאנה לדמוקרטיה. *הארץ*. 24 במרץ. <http://www.haaretz.co.il/news/holidays/pesach2013/.premium-1.1972330> [אוחזר: 8/11/14]
- ליס י. 2014. הכנסת אישרה חוק המגן על זכויות ההומואים והלסביות. *הארץ*. 18 במרץ. <http://www.haaretz.co.il/news/education/1.2273605> [אוחזר: 8/11/14]
- ליס י ואפרתי ע. 2014. חוק הפונדקאות אושר בקריאה ראשונה. *הארץ*. 27 באוקטובר. <http://www.haaretz.co.il/news/education/.premium-1.2469400> [אוחזר: 8/11/14]
- מורג ג. 2014. צפו: רבבות חגגו במצעד הגאווה בתל-אביב. *Y-net*. 13 ביוני.
- משה¹. 1989. עוצמה יוצאת למאק בשם דייל אל על. *ידיעות אחרונות*. 3 בפברואר.
- משרד הכלכלה - נציבות שוויון הזדמנויות בעבודה. 2013. תחושת אפליה של עובדים ושל מחפשי עבודה, וגיוון תעסוקתי במקומות עבודה. ירושלים: לפ"מ.
- משרד הכלכלה - נציבות שוויון הזדמנויות בעבודה. 2014. סקר ראשון מסוגו בישראל בנושא תחושות וחויות אפליה של להט"ב בשוק העבודה - תמצית ממצאים ראשוניים. ירושלים: לפ"מ.
- נגישות ישראל. 2014. חינוך לנגישות. *נגישות ישראל*. 4 בדצמבר. <http://www.aisrael.org/?CategoryID=1204> [אוחזר: 8/11/14]
- עמיקם א. 2014. חברי הכנסת הערבים מאיימים: "קרובים לוותר על המשחק הפוליטי". *חדשות 2*. 27 באוקטובר. http://www.mako.co.il/news-military/politics-q4_2014/Article-3bff240d9015941004.htm [אוחזר: 8/11/14]
- עמיקם י. 1979. הישראלים היו במיעוט בהפגנת "הנעימים והנעמות". *ידיעות אחרונות*. 22 ביולי.
- עמיר י. 1998. לוו הייתי הומו. *העין השביעית*. גיליון 15 (יולי 1998). ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

¹ משה - שם בדוי בו השתמש גל אוהובסקי.

פוגל-בזאוי ס. 2005. מן המערכת: הזמנה לפגישה עתידית בין הפמיניזם לסוציאל-דמוקרטיה. מפנה.
גיליון 46-47, אייר תשס"ה (מאי 2005).

פינטו ד. 2003. שלום, אני הומו. Y-net. 16 ביוני. <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2654679,00.html> [אוחזר: 8/11/14]

קמה ע. 1998. למכור הומו בצלופן: דימויים הומוסקסואליים בתקשורת בישראל. חד פעמי: מגזין
תרבות ואמנות הומו-לסבית. 6-8.

קמה ע. 2001. הבור והמטוטלת: ייצוג הומואים ולסביות בתקשורת ההמונים. אצל נ. יישובי (עורכת)
הדרה ודימוי שלילי: אי-שוויון בתקשורת הישראלית (עמ' 65-60). ירושלים: האגודה לזכויות
האזרח.

קפשוך י. 2007. תל-אביב: 15,000 השתתפו במצעד הגאווה. Y-net. 8 ביוני.
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3410247,00.html> [אוחזר: 8/11/14]

רכטמן ש. 2002. שינוי עמדות כלפי הומוסקסואליות בקרב סטודנטים למקצועות טיפוליים בעקבות
מפגש אינטראקטיבי עם הומוסקסואל ולסבית. עבודה לשם קבלת תואר מוסמך. ירושלים:
האוניברסיטה העברית.

שפירא מ. 2009. אלפים לקחו חלק במצעד הגאווה בת"א. nrg. 12 ביוני.
<http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/902/996.html?hp=1&loc=112&tmp=7027>
[אוחזר: 8/11/14]

תדמור מ. 2014. מגן העצמאות לנעמים ונעמות - התפתחות האגודה לשמירה על זכויות הפרט. עבודת
סמינר במסגרת תואר ראשון בחוג ללימודי נשים ומגדר. תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב.

GoGay. 2004. הוכפל העונש המקסימלי על "פשעי שנאה". GoGay. 9 בנובמבר.
<http://gogay.co.il/item.php?id=4871> [אוחזר: 8/11/14]

GoGay. 2005. חוש"ן מתרחב: יגדיל את מספר המתנדבים. GoGay. 4 בפברואר.
<http://gogay.co.il/item.php?id=4952> [אוחזר: 8/11/14]

GoGay. 2005. לראשונה בישראל: פיצויים לטרנסית שפוטה. GoGay. 12 באוקטובר.
<http://gogay.co.il/item.php?id=5161> [אוחזר: 8/11/14]

GoGay. 2006. תקדים: תינוקת במשפחה גאה הוכרה כיתומה. GoGay. 3 בינואר.
<http://gogay.co.il/item.php?id=5226> [אוחזר: 8/11/14]

GoGay. 2006. הישג משפטי: צו אימוץ נוסף למשפחה לסבית. GoGay. 18 באוקטובר.
<http://gogay.co.il/item.php?id=5479> [אוחזר: 8/11/14]

GoGay. 2008. המדינה: מכירים באימוץ על ידי זוג גייז. GoGay. 27 ביולי.
<http://gogay.co.il/item.php?id=6236> [אוחזר: 8/11/14]

GoGay. 2008. בפעם העשירית: תל-אביב נצבעה בגאווה. GoGay. 6 ביוני.
<http://gogay.co.il/item.php?id=6236> [אוחזר: 8/11/14]

GoGay. 2009. היועמ"ש: לאשר טיפולי הפרייה ללסביות. GoGay. 29 בנובמבר.
<http://gogay.co.il/item.php?id=7414> [אוחזר: 8/11/14]

GoGay. 2009. ביהמ"ש: עוזי אבן ועמית קמה יוכלו לאמץ. GoGay. 10 במרץ.
<http://gogay.co.il/item.php?id=6935> [אוחזר: 8/11/14]

GoGay. 2010. תל-אביב בכל צבעי הקשת. *GoGay*. 13 ביוני.
[אוחזר : 8/11/14] <http://gogay.co.il/item.php?id=7656>

GoGay. 2012. בימ"ש הכיר בגירושים חד-מיניים. *GoGay*. 6 בדצמבר.
[אוחזר : 8/11/14] <http://gogay.co.il/item.php?id=7818>

Mako גאווה. 2014. הרפורמה בניתוח לשינוי מין : "הכרה באוטונומיה של טרנסים". *Mako*. 13 במאי.
<http://www.mako.co.il/pride-news/local/Article-1d79f4d84f4f541006.htm>
[אוחזר : 8/11/14]

Y-net. 2010. תקדים : אלמן "בארון" זכאי לקצבת שארים. *Y-net*. 3 במאי.
[אוחזר : 8/11/14] <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3884035,00.html>

Y-net. 2002. מצעד הגאווה נערך בת"א תחת אבטחה כבדה. *Y-net*. 28 ביוני.
[אוחזר : 8/11/14] <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-1966896,00.html>

Y-net. 2012. מתחברים - בונים עתיד ביחד. *Y-net*. 18 באוקטובר.
[אוחזר : 8/11/14] <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4293973,00.html>

Barth J & Parry J. 2009. 2 > 1 + 1? The Impact of Contact with Gay and Lesbian Couples on Attitudes about Gays/Lesbians and Gay-Related Policies. *Politics & Policy*. Volume 37, No. 1: 31-50. Published by Wiley Periodicals.

Eick U, Rubinstein T, Hertz S & Slater A. 2015. The Change in Attitudes of High School Students in Israel towards Homosexuals. *Journal of LGBT Youth*. Volume 12, No. 2 (April 2015).

Gates G J & Newport F. LGBT Percentage Highest in D.C., Lowest in North Dakota. Gallup. February 15th. <http://www.gallup.com/poll/160517/lgbt-percentage-highest-lowest-north-dakota.aspx> [Retrieved November 14th 2014].

Gross A. M. 2001. Challenges to Compulsory Heterosexuality: Recognition and Non-Recognition of Same-Sex Couples in Israeli Law. *Legal Recognition of Same-Sex Partnerships: A Study of National, European and International Law*. Oxford: Hart.

Russell M. G. 2006. The Case of Internalized Homophobia: Theory and/as Practice. *Theory & Psychology*. 16: 299-309.